

# Acta

Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni

2018

roč. 10/č. 2–3



FAKULTA FILOZOFICKÁ  
ZÁPADOČESKÉ  
UNIVERZITY  
V PLZNI

## O SLOVENSKÉM NÁRODNÍM POVSTÁNÍ A JEHO ODKAZU: ROZHOVOR S MIROSLAVEM MICHELOU

Vladimír Naxera\*

Mgr. Miroslav Michela, Ph.D. je historik působící jako odborný asistent Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a zároveň vědecký pracovník Historického ústavu Slovenské akademie věd v Bratislavě. V letech 2007–2013 vykonával funkci šéfredaktora časopisu Forum Historiae. Odborně se zaměřuje především na problematiku moderních a soudobých dějin střední Evropy a Československa, nacionalismu, populární kultury a paměťových studií.

\* \* \*

*Jedním z předmětů tvého zájmu je výzkum oslavování a připomínání Slovenského národního povstání. Než se dostaneme k tématu připomínání a současných interpretací SNP, zeptám se na SNP jako takové. Nakolik je zásadním tématem pro současnou slovenskou historiografii?*

Protifašistické povstanie na Slovensku v roku 1944 je dlhodobo na Slovensku vnímané ako pozitívna a významná historická udalosť. Vznikajú o ňom filmy, umelecké diela, ale aj ostré polemiky. Významnú rolu pri jeho pripomínaní zohrávajú aj historici, ktorí sa rôznou formou pričínajú o to, aby táto téma bola „živá“. Zároveň, neustále vznikajú nové štúdie a publikácie, ktoré nám pomáhajú lepšie porozumieť čo sa pred 75 rokmi stalo. Veľkú rolu hrá v tomto smere Múzeum Slovenského národného povstania, ale aj iné historické inštitúcie sa aktívne podieľajú na výskume. Tento rok (2019) nás čaká aj malé výročie, tak predpokladám, že okrem tradičnej výročnej konferencie v Banskej Bystrici sa historici k tejto téme budú vyjadrovať aj v médiách.

*SNP môžeme považovať za jeden z kľúčových bodů slovenské kolektívnej paměti a to jak v období před pádem komunismu, tak po něm. Ve svém výzkumu se soustředíš na oslavy SNP v dlouhé časové perspektivě. Mohl bys stručně přiblížit svůj současný výzkum?*

Všeobecne sa zaujímam o to, aké miesto majú historické udalosti a osobnosti v identitotvorných rozprávaniach. Ako si cez minulosť konštruujeme obraz súčasnosti a ideálnej budúcnosti. V posledných rokoch som sa viac zamerával na verejné oslavy, ktoré mali za cieľ legitimizovať dané politické smerovanie, ktoré iniciovali štát orgány, politici, či iné vplyvné skupiny. Verejné spomienkové oslavy predstavujú dôležitú súčasť politickej kultúry – formulujú to, čo je vnímané za spoločensky dôležité a prínosné. Cieľom spomienkových podujatí je teda okrem pripomienky nejakej udalosti aj oslovit určitú skupinu ľudí a šíriť ďalej „odkaz“, ktorý by nemal padnúť do zabudnutia. Zmeny politickej situácie sa preto veľmi rýchlo odrazia

---

\* PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D., Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, vnaxera@kap.zcu.cz.

aj na oslavách. V tomto kontexte vnímam oslavy SNP aj ako lakmusový papierik politického diania na Slovensku.

Hneď po vojne došlo k politickej kanonizácii tejto udalosti v rámci obnoveného československého štátu. Zároveň, ten rozdiel medzi zažitým a hlásaným, ktorý bol koncom 40. a v 50. rokoch späť s veľmi aktuálnym vnútro a zahraničnopolitickým dianím, predstavuje nesmierne vzrušujúcu tému na výskum. Ako príklad spomeniem to, že o mnohých ľuďoch čo ešte v roku 1945 predstavovali hlavných hrdinov Povstania sa už začiatkom 50. rokov vo vzťahu k Povstaniu moc nehovorilo. Boli označení za zradcov a vládna moc, zložená aj z ich bývalých spolubojovníkov, či politických súputníkov, sa ich snažila zo spomínania vymazať. V súčasnosti sa aj v tomto zmysle veľa hovorí o Gustávovi Husákovi. Rád by som publikoval článok o tom, ako sa práve tieto momenty odrazili v komemoračnej praxi. V rámci výskumu prameňov sa momentálne sústreďujem najmä na materiály z proveniencie Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska a na dobovú tlač.

*Jaké byly od roku 1945 do současnosti zlomy, které na Slovensku nejvíce proměnily vnímání a v souvislosti s tím i oslavy jednotlivých výročí SNP?*

Diskusie o SNP oscilujú už od jeho vzniku medzi dvoma zásadnými a hodnotovo protikladnými postojmi, zjednodušene definovateľnými ako „pre“ a „proti“. Dá sa povedať, že aktéri zo strany povstalcov, resp. ich sympatizanti, presadzovali/presadzujú glorifikáciu tejto udalosti ako výrazného aktu „protifašistického odporu“ a „hrdinstva“. Primát SNP a protifašistického odboja v diskusiách o druhej svetovej vojne v Československu po roku 1945 výrazne prekryl pripomínanie Slovenského štátu (1939–1945), lebo sa šírili predovšetkým príbehy posilujúce predstavy o „odbojom ľuďoch“, „slovanskej spolupatričnosti“ a „klerofašistickým útlaku“.

Naopak ľudia lojálni vtedajšiemu režimu v čele s prezidentom Jozefom Tisom a jeho sympatizanti toto ozbrojené vystúpenie odsúdili/odsudzujú ako „protištátne“ a „protinárodné sprisahanie“, ktorého výsledkom bolo nezmyselné krviprelievanie a predovšetkým „zrada vlastnej štátnosti“. Táto tradícia sa do roku 1989 udržovala predovšetkým v ľudáckom exile a až potom sa postupne viac a viac začala presadzovať aj v prostredí súčasnej Slovenskej republiky (Matica slovenská).

Ako už upozornil odborníci ako Jozef Jablonický, Elena Mannová, či Milan Zemko, pripomínanie SNP v období 1945–1989 je možné rozdeliť na niekoľko zásadných fáz. Pomenoval by som ich v skratke, ako obdobie tretej republiky spojené s pluralitou výkladu odboja, schematické a nepersonifikované obdobie budovania socializmu do polovice 60 rokov, obdobie uvoľnenia a rehabilitácie nekomunistického odboja a na záver potom prichádza husákovská normalizácia. V rámci týchto období je samozrejme možné sledovať určité podobnosti ale aj výrazné rozdiely, pričom tradične sa skúma najmä to, ako bolo SNP interpretované, aké témy a aktéri pripomínaní a na koho sa zabúdalo. Je zaujímavé aj to, že historiografická produkcia mierne kopíruje tieto politicky definované rámce.

Z hľadiska aranžovania a prípravy osláv je možné sledovať podobné tendencie. Napríklad aj v pomníkovej tvorbe. Zároveň využívaná symbolika reflektovala na viaceré komponenty slovenského národného príbehu. Revolučný rebelsko-zbojnícky

element „vychádzajúci z obyčajného ľudu“ sa objavil aj v tomto kontexte. Slúžil k delegitimizácii minulých režimov, pričom partizáni – ako novodobí Jánošíci – v ňom predstavovali „neohrozených ľudových hrdinov“.

*Mohl bys priblížiť hlavné proudy v rámci historického sporu o výklad a význam SNP?*

Diskusia historikov spojené s interpretáciou Povstania vynikajúco popísal Jozef Jablonický vo svojej knihe *Glosy o historiografii SNP: Zneužívanie a falšovanie dejín SNP*. Tieto diskusie si so sebou niesli okrem vecných rozmerov často aj silný politický náboj spojený s pozitívnym alebo negatívnym vzťahom k tejto udalosti.

Po roku 1989 je vidieť snahu o diskusiu, výmenu názorov a vedomostí medzi týmito dvoma táborami. Od roku 1990 prichádzali prednášať na Slovensko významní exiloví historici, ktorí dostali možnosť vystúpiť aj na akademickej pôde, kde sa diskutovalo o potrebe prehodnotenia výkladu dejín. Čoskoro však došlo k tomu, že sa predstavitelia týchto dvoch platforiem dostali do konfliktu, ktorý mal predovšetkým odborný a hodnotový rozmer, ale netreba opomenúť ani jeho politický rozmer. Významnú úlohu v tomto kontexte zohrala vláda Vladimíra Mečiara, ktorá sa aktívne snažila vplyvať na pretváranie dovtedajšieho historického vedomia a „posilňovať národnú identitu“. Následne sa slovenská historiografia sa od 90. rokov začala formovať ako dvojpolová a rozdeľoval ju predovšetkým pohľad na Slovenský štát a na Povstanie. Ani nástup novej, veľmi plodnej generácie historikov tento stav nezmenil. Je asi už symptomatické, že v posledných rokoch túto tému opätovne zviditeľnila politika a to konkrétne úspech neonacistu Mariána Kotlebu. Následne sa napríklad aj historici začali oveľa aktívnejšie zapájať do verejných diskusií a podieľať na popularizácii.

*Dá sa v súčasnosti hovoriť o tom, že je SNP a jeho odkaz stále témom politicky dôležitým? Během centrálních oslav výročí SNP v Banské Bystrici sám každoročne slýchám prihlásení se ústavních činitelů k odkazu SNP. Pokud odhlédneme od této ceremoniální roviny a SNP jakožto politického symbolu, prolíná se toto téma i do běžné (chce se mi říci každodenní) slovenské politiky?*

Iste áno. Téma je využívaná v rámci politickej mobilizácie, vládny aj opozičnými silami.

*Kromě oslav SNP pracuješ i na výzkumu dalších témat. Mohl bys je ve stručnosti přiblížit?*

Už dlhšie sa venujem populárnej a alternatívnej kultúre. Práve teraz nám končí projekt Horizon2020, venovaný štúdiu zbierok kultúrnej opozície pred rokom 1989 v socialistických krajinách, bližšie informácie nájdete: [cultural-opposition.eu](http://cultural-opposition.eu).

Momentálne sa tiež intenzívne venujem výskumu a zbieraniu českých a slovenských fanzinov, čo je mojím dlhodobým koníčkom. Iniciovali sme vznik Archivu českých a slovenských subkultur, ktorého cieľom je v nejakej forme zachovať bohatú paletu artefaktov spojených s rôznymi nezávislými iniciatívami, či scénami, ktoré vyvíjajú nejaké kultúrne aktivity. Tieto artefakty však časom zaniknú, keďže

nie sú predmetom zbierkotvornej činnosti a ochranej starostlivosti štátnych inštitúcií, nedostanú sa do múzeí a archívov. My sme sa rozhodli, že vytvoríme platformu, ktorá by tento stav zmenila. Nemyslím si, že by bolo fajn, ak by sa v minulosti o podobných aktivitách museli historici a iní záujemcovia dozvedať len z materiálov bezpečnostnej proveniencie (viď neustálu diskusiu o výpovednej hodnote dokumentov Štátnej bezpečnosti v Čechách a na Slovensku). Okrem zínov máme v zbierke aj množstvo plagátov, fotografií a iných artefaktov, ktoré podľa mňa tiež patria do nášho kultúrneho dedičstva. K týmto aktivitám pozri našu stránku [ziny.inf](http://ziny.inf). Prípadní záujemci a záujemkyne o tému, ozvite sa!

*Děkuji za rozhovor.*